

Okakärpäshukka *Ectemnius spinipes* (A. Morawitz, 1866) (Hymenoptera: Crabronidae) löydetty Suomesta

Martti Raekunnas, Jussi Vilén, Juho Paukkunen & Reima Leinonen

Raekunnas, M., Vilén, J., Paukkunen, P. & Leinonen, P. 2016: Okakärpäshukka *Ectemnius spinipes* (A. Morawitz, 1866) (Hymenoptera: Crabronidae) löydetty Suomesta. [*Ectemnius spinipes* (A. Morawitz, 1866) (Hymenoptera: Crabronidae) found from Finland.] – Sahlbergia 23(1): 14-16.

The digger wasp *Ectemnius spinipes* is reported as new to Finland on the basis of 13 males and 13 females collected in 2012–2015 from Lappeenranta and Parikkala, south-eastern Finland. The specimens were caught mainly by window traps from dead trunks of aspen (*Populus tremula*), birch (*Betula*) and great willow (*Salix caprea*), which probably contained nests of the species. The distribution of *E. spinipes* is patchy in mountainous regions of southern and central Europe and extends through Russia to China and Japan. The distinguishing features of *E. spinipes* are compared with its closest European relatives, *E. cephalotes* and *E. fossorius*.

Martti Raekunnas, Puhaltajanrinne 4, FI-14500 Iittala; martti.raekunnas@pp.inet.fi

Jussi Vilén, Lammin biologinen asema, Pääjärventie 320, FI-16900 Lammi; jussi.vilen@helsinki.fi

Juho Paukkunen, Luonnontieteellinen keskusmuseo, PL 17, FI-00014 Helsingin yliopisto; juho.paukkunen@helsinki.fi

Reima Leinonen, Kainuun ELY-keskus, PL 115, FI-87101 Kajaani; reima.leinonen@ely-keskus.fi

Johdanto

Selvitellessään Jussi Vilénin ikkunapyydysmateriaaleja jouluukuussa 2012 Martti Raekunnas löysi erikoisen näköisen *Ectemnius*-suvun petopistiäiskoiraan, jolla oli sahanterää

muistuttavat tuntosarvet ja terävät piikit etureisien tyvellä sekä reisirenkaissa. Tällaisia rakennepiirteitä ei ole yhdelläkään muulla suomalaisella petopistiäislajilla. Niiden perusteella yksilö oli helposti määritettävissä lajiksi *E. spinipes* (A. Morawitz, 1866), jota ei ole aikaisemmin tavattu Suomesta. Koiraan jalkojen rakenteen perusteella nimesimme lajin okakärpäshukaksi.

Pistiäisaineisto kerättiin pääosin runkoikkunapyydyksillä, jotka oli ripustettu kuolleiden puiden rungoille kovakuoriaisten pyyntiä varten. Vuosina 2014–2015 käytössä oli myös kaksi Jussi Vilénin suunnittelemaa ikkunapyydyksetjua. Ketjussa ikkunapyydykset on kiinnitetty köyteen 1,5 metrin välein (kuva 1). Ylin pyydys oli 7,5 metrin korkeudessa.

Tuntomerkit

Okakärpäshukan naaras muistuttaa paljon isokärpäshukan *Ectemnius cephalotes* (Olivier, 1792) ja jymykärpäshukan *E. fossorius* (Linnaeus, 1758) naarasta. Lajit elävät usein myös samoilla alueilla. Kaikki kolme lajia kuuluvat alasuokkuun *Metacrabro* Ashmead, 1899, jonka lajien tuntomerkinä on harjuinen ja pisteetön keskiselkä (mesonotum).

Taulukossa 1 on vertailtu näiden kolmen lajin tuntomerkkejä. Kuvassa 2 ovat lajien naaraat yläpuolelta kuvattuna.

Kuva 1. Ikkunapyydysten ketju haavan (*Populus tremula*) rungolla.

Figure 1. A window trap chain on aspen.

Kuva 2. *Ectemnius*-naaraita: a) *E. spinipes*, b) *E. cephalotes*, c) *E. fossorius*.
Figure 2. *Ectemnius* females: a) *E. spinipes*, b) *E. cephalotes*, c) *E. fossorius*.

Havainnot

Luettelo Suomen *Ectemnius spinipes* -havainnoista:

ES: Lappeenranta (Joutseno), Varsakallio, 6771:3591, 29.6.–28.7.2012, 1 koiras, ikkunapyydys koivupötkkelöllä, Jussi Vilén leg.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Suokumaa, 6773:3589, 29.6.–28.7.2012, 1 naaras, ikkunapyydys koivupötkkelöllä, Jussi Vilén leg.

EK: Lappeenranta (Joutseno), Kuurmanpohja, 6774:3593, 5.7.2012, 1 naaras ja 22.7.2012, 2 naarasta haavilla haapakelolta, Reima Leinonen leg.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Marttila, 6769:3588, 22.7.2012, 1 naaras haavilla raitakelolta, Reima Leinonen leg.

LK: Parikkala, Kolmikanta, 6825:3637, 28.7.2012, 1 kuollut naaras haapapölkkyllä, Jussi Vilén leg.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Marttila, 6769:3588, 20.5.–13.6.2013 1 koiras ja 13.6.–5.7. 2013, 2 koirasta, ikkunapyydys raitakelolla, Jussi Vilén leg.

EK: Lappeenranta (Joutseno), Mielikko, 6774:3592, 13.6.–5.7. 2013, 1 naaras, ikkunapyydys mäntykelolla, Jussi Vilén leg.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Varsakallio, 6771:3591, 27.6.–25.7.2014, 2 koirasta ja 1 naaras, ikkunapyydys haapakelolla, Jussi Vilén leg. Viisi ikkunapyydystä sijoitettu ketjuksi 1,5 metrin välein haavan rungolle (kuva 5). Naaras saatu 4,5 metrin, koiras 6 metrin ja toinen koiras 7,5 metrin korkeudelta maanpinnasta.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Varsakallio, 6711:3591, 25.7.–23.8.2014, 3 koirasta, ikkunapyydys haapakelolla, Jussi Vilén leg. Yksilöt saatu 4,5 metrin, 6 metrin ja 7,5 metrin korkeudelta maanpinnasta.

ES: Lappeenranta (Joutseno), Varsakallio, 6711:3591, 10.7.–14.8. 2015, 2 koirasta, ikkunapyydys elävällä ja

kuolleella haavalla 7,5 metrin korkeudessa, Tom Clayhills ja Jussi Vilén leg.

EK: Lappeenranta (Joutseno), Kuurmanpohja, 67750:35938, 10.7.–11.8.2015, 2 koirasta ja 3 naarasta, ikkunapyydys haapakelolla, Eero Helve leg.

Kuva 3. *Ectemnius*-koiraiden tuntosarvet: a) *E. cephalotes*, b) *E. fossorius* ja c) *E. spinipes*.
Figure 3. Antennae of *Ectemnius* males: a) *E. cephalotes*, b) *E. fossorius* and c) *E. spinipes*.

Taulukko 1. Lajien *Ectemnius spinipes*, *E. cephalotes* ja *E. fossorius* tuntomerkit (Jacobs 2007).

	<i>Ectemnius spinipes</i>	<i>Ectemnius cephalotes</i>	<i>Ectemnius fossorius</i>
Koko	koiras 12–14,5 mm naaras 14–18 mm	koiras 9–13,5 mm naaras 12–17 mm	koiras 12–15 mm naaras 16–21 mm
Keskiselkä (metanotum)	kokonaan pitkittäisharjuinen	etuosa poikittais- ja taka-osa pitkittäisharjuinen	etuosa poikittais- ja taka-osa pitkittäisharjuinen
Koiraan tuntosarvi	3. ja 4. jaoke kolmiomaisesti laajentunut (kuva 3c)	jaokkeissa ei ulokkeita eikä painumia (kuva 3a)	3. ja 5. jaokkeessa painuma ja uloke (kuva 3b)
Koiraan etujalka	reisirenkaassa ja reisien tyvellä terävät pitkät piikit	reisirenkaassa ja reidessä ei piikkejä	reisirenkaassa tylppä uloke, ei piikkejä
Koiraan keskijalan nilkka	normaali	tyvijaoke pidentynyt, sen sivu-ulokkeessa sukasia normaali	
Naaraan etuselkä (pronotum)	ei harjannetta	selvä poikkiharjanne, etukulmat tylpät	selvä poikkiharjanne, etukulmat terävät
Naaraan suukilpi (clypeus)	suukilvessä matala harja ja sen etureunassa kaksi tylppää hammasta	pidentyneessä suukilvessä ei harjaa ja sen etureuna tasainen (ei hampaita)	lyhyessä suukilvessä terävä harja ja sen etureunassa kaksi hammasta
Naaraan jalkojen väriyty	etureidet täysin mustat	etureisien alla laajat keltaiset täplät	etureidet mustat, joskus kärjessä keltaiset täplät

EK: Lappeenranta (Joutseno), Mielikko, 6774:3592, 10.7.–14.8. 2015, 2 naarasta, ikkunapyydyks koivupötkkelöllä, Jussi Vilén leg.

Levinneisyys ja elintavat

Okakärpäshukka on Euroopassa harvinainen ja sillä on erillisesiintymiä lähinnä vuoristoissa kuten Pyreneillä, Alpeilla, Karpaateilla ja Kaukasuksella. Se tunnetaan myös Balkanin niemimaalta ja Siperiasta Japaniin ulottuvalta alueelta (Blösch 2000). Lajia ei ole tavattu Saksasta eikä Skandinaviasta (Lomholdt 1975–1976). Suomea lähimmät havainnot on tehty Virossa (Villu Soon, henkilökohtainen tiedonanto) ja Liettuasta (Budrys 1992). Suomen havaintopaikat näkyvät kuvassa 4.

Kuva 4. *Ectemnius spinipes*in havaintopaikat Suomessa.

Figure 4. Distribution of *Ectemnius spinipes* in Finland.

Lajin elintapoja ei tunneta Euroopasta. Lajin japanilainen alalaji *E. spinipes* ssp. *tetracanthus* pesii lahoppuissa ja saalistaa pieniä perhosia (Pyrallidae, Tortricidae, Geometridae ja Noctuidae) (Blösch 2000). Muut Suomessa tavatut *Ectemnius*-lajit saalistavat kärpäsiä, mihin perustuu suvun nimi kärpäshukat. Suomessa pikkuperhosia saalistavat petopistiäisistä ainakin *Lestica*-suvun petopistiäiset.

Useimmat Suomen okakärpäshukkahavainnot tehtiin lahoavilta pystyyn kuolleilta lehtipuilta. Kerran se tavattiin myös mäntykelolta, jossa oli runsaasti sinikauniaisen (*Phaenops cyanea*-jalokuoriainen) toukkien tekemiä reikiä. Kaikki asutetut puut olivat paahteisilla hakkuuaukoilla ja lämpimillä metsänreunoilla. Laji näyttää pesivän koivupötkkelöissä (*Betula*) sekä haapa- (*Populus tremula*) ja raitakeloissa (*Salix caprea*) olevissa vanhoissa kovakuoriaistoukkien käytävissä.

Kiitokset

Pekka Malinen otti kuvat pistiäisistä.

Kirjallisuus

- Blösch, M. 2000: Die Grabwespen Deutschlands. Lebensweise, Verhalten, Verbreitung. Die Tierwelt Deutschlands, 71. Teil. - Goecke & Evers, Keltern. 480 s.
- Budrys, E. 1992: Digger wasps (Hymenoptera, Sphecidae) of Lithuania: check-list of species. - New and rare for Lithuania insects species 1992: 20–39.
- Jacobs, H.-J. 2007: Die Grabwespen Deutschlands. Bestimmungsschlüssel. - Die Tierwelt Deutschlands, 79. Teil. Goecke & Evers, Keltern. 207 s.
- Lomholdt, O. 1975–76: The Sphecidae (Hymenoptera) of Fennoscandia and Denmark. Fauna Entomologica Scandinavica 4, part 1 (1975) and part 2 (1976). - Scandinavian Science Press Ltd. Klampenborg, Denmark. 452 s.